

SAMARBEIDSFORUM FOR ESTETISKE FAG

KUNST I SKOLEN, KUNST OG DESIGN I SKOLEN OG
MUSIKK I SKOLEN

Til:
Kunnskapsdepartementet
postmottak@kd.dep.no

Oslo 10.januar 2011

Høring – forslag til endringer i opplæringsloven og privatskoleloven. Kompetansekrav for undervisning m.m.

Innledning

SEF – Samarbeidsforum for estetiske fag – registrerer med glede de politiske signalene om å styrke praktiske og estetiske fag i både grunnopplæring og lærerutdanning. Vi ser alvorlig på kompetansesituasjonen for disse fagene som er blant dem med aller minst lærerkompetanse, særlig på barnetrinnet. I forbindelse med den varslede kompetanseforskriften er det skapt sterke forventninger om at nye krav til lærerkompetanse i praktiske og estetiske fag skal bidra til økt fagkompetanse og kvalitativt bedre opplæring i disse fagene i hele grunnskolen. Dette vil ha positiv betydning for fagene i seg selv, men også for opplæringen som helhet. De praktiske og estetiske fagene representerer allsidige og varierte innganger til læring og er dermed sentrale i realiseringen av en tilpasset opplæring for alle elever. Fagene spiller en sentral rolle i en mer praktisk og relevant grunnskole, og er i følge Elevundersøkelsen¹ de best likte skolefagene.

Elevundersøkelsen viser nokså entydig at elevene *trives best* i fag der de praktiske arbeidsmåtene er dominerende. De praktiske og estetiske fagene toppe denne rankingslisten og forskjellene er til dels store. Andre undersøkelser bekrefter dette funnet, for eksempel *Elev- og lærerperspektiv på formingsfaget*² og *Kunst og håndverk i L97 Nytt fag – ny praksis?*³ som dokumenterer elevenes trivsel i faget og trivselens tilknytning til både arbeidsformer, mulighet til selvstendig arbeid og samarbeid, og muligheten for å kunne gjøre egne valg. Også i Oxford Research's ferske analyse av Elevundersøkelsen 2010 "Meninger fra klasserommet"⁴ påvises klare sammenhenger mellom "trivsel" og motivasjon og innsats. Et hovedfunn fra denne analysen er at elevenes motivasjon og innsats synker med økende alder – likeså deres trivsel med lærerne. Denne negative utviklingen kan spores gradvis fra 5. trinn - som er det laveste trinn man har data fra - og kan ikke forklares ved at det er ulike forhold som har betydning for motivasjon på ulike trinn. "De forholdene som predikerer motivasjon og innsats, er de samme på ulike trinn fra 5. trinn til og med videregående skole." (Topland & Skaalvik 2010, s. 33).

¹ Danielsen/Skar/Skaalvik: De viktige få. Analyse av elevundersøkelsen 2007, Oxford Research

² Carlsen & Streitlien (1995): *Elev- og lærerperspektiv på formingsfaget*

³ Kjosavik (2003): *Kunst og håndverk i L97 Nytt fag – ny praksis?*

⁴ Topland & Skaalvik (2010): *Meninger fra klasserommet*, Oxford Research

I departementets høringsnotat vises det til at læreren er den enkeltfaktoren som i høyest grad påvirker elevenes læring, mestring og gjennomføring, både direkte og mer indirekte. Videre sies det at læreren må ha god faglig og metodisk kompetanse og at god fagbakgrunn er nødvendig for å kunne motivere og formidle kunnskap med tyngde, trygghet og entusiasme. I St.meld. nr. 11 (2008-2009) *Læreren Rollen og utdanningen*, som Stortinget sluttet seg til, er et av de sentrale forslagene å stille krav til lærernes kompetanse i de fag de skal undervise i. Forslaget er begrunnet i et ønske om å bedre elevenes læringsutbytte og gjøre lærerne bedre rustet til å tilpasse opplæringen.

I opplæringsloven med tilhørende forskrifter er det i dag fastsatt kompetansekrav for *tilsetning* i undervisningsstillinger i grunnskolen og i den videregående skolen, mens det er opp til skoleeier ved rektor å avgjøre hvem som kan gi forsvarlig undervisning i de ulike fagene når tilsetning først har skjedd. Statistisk sentralbyrås undersøkelse fra 2006 viser at det i gjennomsnitt er ca. 40 prosent av lærerne i grunnskolen som ikke har noen faglig fordypning i fagene de underviser i (Lagerstrøm 2007)⁵. Følgende kompetansesituasjon for praktiske og estetiske fag i grunnskolen gir særlig grunn til bekymring:

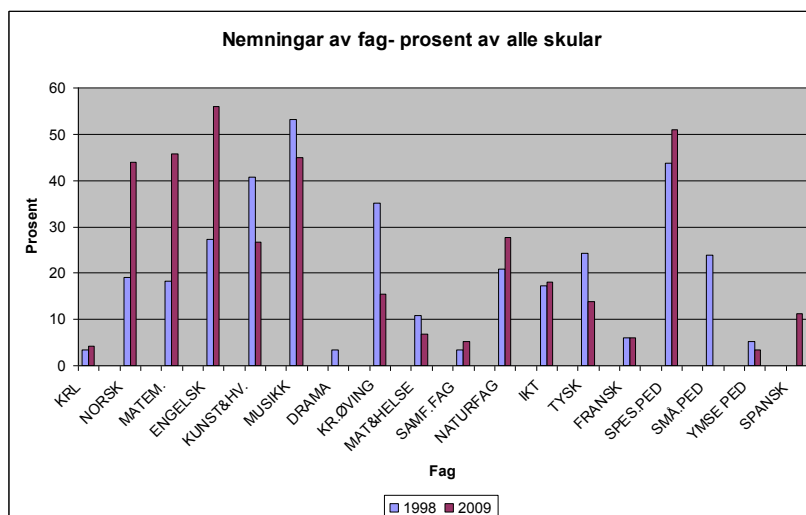
- Over 50 % av lærerne som underviser i musikk og kunst og håndverk på 1.- 4. trinn har ingen utdanning i disse fagene
- 35 % av musikk lærerne på 5.- 7. trinn og 28 % på ungdomstrinnet har ingen musikkutdanning
- 43 % av K/H- lærerne på 5.- 7. trinn, og 30 % på ungdomstrinnet har ingen utdanning i kunst og håndverk
- Hele tre av fire (75 %) av heimkunnskapslærerne på småskoletrinnet mangler fordypning i faget. På mellomtrinnet og ungdomstrinnet er de tilsvarende tallene henholdsvis to av tre (66 %) og en av to (52 %)
- Over halvparten av de som underviser i kroppsøving på småskoletrinnet mangler fordypning i faget, mens dette gjelder om lag en av tre på barnetrinnet

Med den manglende kompetansen i praktiske og estetiske fag i grunnskolen som er påvist hos Lagerstrøm (2007), ville det være naturlig å forvente at skoleeiere i utlysning etter nye lærere sørget for å supplere og bygge opp den manglende kompetansen på feltet over tid. Dette ser ikke ut til å være tilfellet. Tvert imot synes en analyse av utviklingen i skolenes og kommunenes utlysinger av lærerstillinger i perioden 1998-2003 og i 2008-2009 å tyde på at utlysingsbildet er kraftig endret, og slett ikke i favør av disse fagene.⁶

---

⁵ Statistisk Sentralbyrå / Lagerstrøm (2007): Kompetanse i grunnskolen, Hovedresultater 2005/2006.

⁶ Undersøkelsen er gjennomført av førsteamanuensis Gunvald Skeiseid ved Høgskolen Stord-Haugesund i perioden 1998 til 2009. For 1998 er alle utlysinger i Norsk lysingsblad gjennomgått og for 2009 alle utlysinger på internet fra norske kommuner der det er uttrykt ønske om fag. En del resultater fra undersøkelsen er gjengitt i utredningen *Praktiske og estetiske fag i lærerutdanning* som nylig er utarbeidet i regi av Høgskolen Stord-Haugesund og overlevert Kunnskapsdepartementet.

At skoleeier ikke etterspør og prioriterer lærerkompetanse i praktiske og estetiske fag, viser seg også med all tydelighet i søkningen til videreutdanning. I strategien *Kompetanse for kvalitet* har søkningen til de praktiske og estetiske fagene – som har vært blant de prioriterte – vært faretruende lav. Samtidig melder alle høyskolene som har tilbud innenfor disse fagene om stor etterspørsel fra lærere som ønsker videreutdanning, men som ikke prioriteres av sine skoleeiere. Følgende oversikt fra Utdanningsdirektoratet viser søkningen i disse fagene inneværende år:

FAG	ANTALL DELTAKERE	INSTITUSJONER
Musikk 1	6	Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Hedmark
Musikk 2	7	
Kunst/håndverk 1	10	Høgskolen i Volda, Høgskolen i Telemark,
Kunst/håndverk 2	11	Høgskolen i Oslo
Kroppsøving 1	11	Norges Idrettshøgskole, Universitetet i
Kroppsøving 2	5	Stavanger
Mat og helse 1	6	Høgskolen i Bergen, Universitetet i
Mat og helse 2	13	Stavanger

Det er med denne situasjonsbeskrivelsen som bakteppe vi nå kommenterer departementets forslag og utformer våre anbefalinger for videre arbeid:

Departementets forslag og SEFs vurderinger og anbefalinger

Departementet har sendt på høring forslag til endringer i opplæringslov og privatskolelov, herunder forslag til kompetansekrav for undervisning. I tråd med St.meld. nr. 11 (2008-2009) og prinsippene i de nye grunnskolelærerutdanningene, foreslås her å *knytte kompetansekrav til undervisningen i tillegg til eksisterende krav til kompetanse for tilsetting*. Departementet uttaler at konkrete kompetansekrav for å undervise skal sikre elevene en undervisning av høyere faglig og pedagogisk kvalitet enn tidligere. Å knytte kompetansekrav direkte til undervisningen vil bidra til at de som underviser i bestemte fag har en høyere formalkompetanse i fagene, i tillegg til å ha en spesialisert pedagogisk og fagdidaktisk kompetanse rettet mot de aktuelle årstrinn. Videre sier departementet at lærere utdannet gjennom grunnskolelærerutdanningene vil ha større grad av faglig fordypning enn

det den tidligere allmennlærerutdanningen vanligvis ga. For at lærernes pedagogiske spesialisering og faglige fordypning skal komme elevene til gode, må kompetansekravene knyttes til det å undervise i fag. Det foreslås således en ny bestemmelse i opplæringslovens § 10-1 med krav om at den som skal undervise må ha relevant kompetanse i de fagene og for de aktuelle årstrinn.

SEF støtter så langt departementets forslag og forventer at ut fra dette resonnementet må det komme kompetansekrav i alle fag for hele det 10-årige løpet i grunnskolen. Det blir derfor en logisk brist i forhold til kompetanse knyttet til undervisning når høringsforslaget innebærer at det kun skal stilles krav om 30 studiepoeng for fagene norsk/samisk og matematikk på barnetrinnet, mens kravet til 60 studiepoeng opprettholdes i norsk/samisk, matematikk og engelsk og øvrige fag bare skal ha krav om 30 relevante studiepoeng på ungdomstrinnet.

Forslaget til kompetanseforskrift deler på denne måten fagene i grunnskolen i et A-lag der det kreves fagkompetanse, og et B-lag der det ikke stilles krav om faglig kompetanse. Forslaget tyder samtidig på at departementet neppe tror at de nye grunnskolelærerutdanningene vil klare å rekruttere fagkompetanse til grunnskolen i alle fag i tråd med grunnskolens behov, og/eller at kompetanseforskriften må tilpasses en norsk virkelighet med mange små og fådelte skoler. Vi minner i den sammenheng om at selv om det finnes mange små og fådelte skoler, utgjør *elevene* i disse skolene bare rundt 20 % av landets elevmasse.

Etter vårt syn bør en kompetanseforskrift etablere et prinsipp som slår fast at alle barn har rett på å få lærere med kompetanse i alle skolens fag. Dette må være hovedregelen og så må det heller gis dispensasjon fra forskriften i skoler der det er problemer med å skaffe kvalifisert personale. Et slikt prinsipp vil gi logisk samsvar mellom nasjonale læreplaner og forskrifter som skal sikre gjennomføring av disse planene. Å etablere kompetansekrav som signaliserer at noen fagområder har et B- preg er vi sterkt imot, og vår vurdering er at alle fag bør likestilles mht. kompetansekrav.

Departementet ber også særskilt om høringsinstansenes syn på hvorvidt kompetansekravene for undervisning bør gjelde for midlertidig tilsatte. SEF mener at det i utgangspunktet må stilles samme krav til midlertidige ansatte, som til fast ansatte. Vi ser ikke noen grunn til å senke kravene her, fordi det særlig vil kunne ramme skoler som allerede sliter med gjennomtrekk i lærerstaben. Hensynet til skolebarna må her veie tyngre enn hensynet til ukvalifiserte lærere. Imidlertid ser vi at det må åpnes for unntak i de tilfeller der det ikke er mulig å skaffe kvalifiserte lærere. Vi mener også det må være mulig å tilsette lærere på vilkår om at påbegynt utdanning fullføres, dersom det ikke finnes søkere som fyller kompetansekravene.

I alle norske kommuner finnes det i dag faglærere i praktiske og estetiske fag i tilknytning til kulturskole og andre fritidsarenaer for barn og ungdom. Denne kompetansen brukes ofte eksklusivt på et mindre antall barn i ulike fritidsaktiviteter og kan, gjennom opprettelse av ulike former for kombinerte stillinger - i grunnskole, kulturskole og SFO - bidra til at flere

grunnskoler får dekket sitt behov for lærerkompetanse i disse fagene. Samtidig kan en løse problemene mange av disse lærerne har med flere små deltidsstillinger. Særlig vil regjeringens satsing på *Kulturskoleløftet* og et utvidet kulturskoletilbud til alle barn i SFO- tiden avhenge av dette. SEF vil derfor ta til orde for at et mer helhetlig blikk på norske kommuners kompetansesituasjon i praktiske og estetiske fag også gjør det praktisk mulig å stille følgende krav om lærerkompetanse i praktisk og estetiske fag:

- minimum 30 relevante studiepoeng for å undervise i alle fag – også i musikk, kunst og håndverk, kroppsøving og mat og helse - på barnetrinnet
- minimum 60 relevante studiepoeng for å undervise i alle fag – også i musikk, kunst og håndverk, kroppsøving og mat og helse - på ungdomstrinnet

Et viktig argument for å stille disse kompetansekravene til lærere som skal undervise i de praktiske og estetiske fagene, er fagenes utøvende, praktiske og ferdighetsmessige karakter. Det er vanskelig å se for seg gode musikkklærere som ikke kan spille et instrument eller behersker enkle former for komponering, en god kunst- og håndverklærer som ikke kan tegne, sy eller bruke en høvel, eller en god kroppsøvingslærer som ikke selv kan utføre de ferdighetene eleven forventes å utvikle i faget. Det er særlig vanskelig å se for seg en god småskolelærer som ikke har faglig beredskap til å møte og bygge videre på de erfaringene og kompetansene de aller fleste barn har med seg fra barnehagen, erfaringer med musikk, sang, dans og bevegelse, dramatikk og fortelling, farger og materialer gjennom egen skapende handling og i samspill med andre.

Dette er ferdigheter som må utvikles over tid. Og, siden mange lærerstudenter ikke har hatt disse fagene i videregående skole, starter de lærerutdanning med særlig lav studiekompetanse i disse fagene. Dette må det også kompenseres for i kompetanseforskriften.

Med krav til kompetanse i alle fag læreren skal undervise i, vil faglærerne trolig stille mer på linje med GLU- lærerne (grunnskolelærere) for tilsetting, og dette vil i sin tur berike grunnskolen, ikke minst på de laveste trinnene, der kompetansesvikten er aller størst i flere fag. Kompetanseforskriften reiser ikke bare spørsmålet om hvilken kompetanse som skal kreves i fagene, men også hvilke lærerutdanninger som skal kvalifisere for de ulike trinn og skoleslag. Vi merker oss at departementet har startet arbeidet med både faglærerutdanninger, PPU, integrerte 5-årige lærerutdanninger og yrkesfaglærerutdanninger under overskriften *Lærerutdanning 8-13*. Dersom dette er et signal om at disse utdanningene ikke lenger skal kvalifisere for de lavere trinnene i grunnskole, vil konsekvensen bli en ytterligere svekking av lærerkompetansen i praktiske og estetiske fag i grunnskolen, i særdeleshet på barnetrinnet. Vi velger å tro at dette ikke er departementets intensjon, og vil presisere at det er behov for ulike typer lærere innenfor de praktiske og estetiske fagene: GLU- lærere, faglærere i musikk, dans, drama, formgivning, kunst og håndverk eller kroppsøving og lærere med kunstutdanning og PPU.

SEF mener at følgende prinsipp må legges til grunn for den videre gjennomgangen av de ulike lærerutdanningene:

*Jo større faglig fordypning, desto større pedagogisk og didaktisk bredde –
relatert til trinn, skoleslag og aldersgrupper*

Vi skal gi et eksempel: en lærerutdannet musiker fra Norges musikkhøgskole har fra 180 til 360 studiepoeng i musikk. Pedagogikk og fagdidaktikk (i PPU eller i en integrert fireårig bachelor) er innrettet mot klasseromsundervisning i hele grunnskolen, mot instrumental- og ensembleundervisning i kulturskole og mot utøvende og musikkteoretiske fag i programområdet musikk, dans og drama i videregående opplæring. Dette er mulig å få til fordi den musikkfaglige kompetansen hos disse lærerne er så stor. Det ville være meningsløst dersom en slik lærer kun var kvalifisert til å undervise trinnene 8-13, særlig sett i lys av grunnskolens kompetansebehov og det stadig voksende samarbeidet mellom grunnskole og kulturskole, utvikling av kulturskolen som ressurscenter og intensjonene i Kulturskoleløftet om et kulturskoletilbud til alle barn i SFO. Med det lave timetallet som flere av de praktiske og estetiske fagene har i skolen, ville en slik begrensning i disse lærernes tilsettingsmuligheter gjøre det vanskelig for skoler i det hele tatt å tilsette faglærere.

Tilsvarende vil det være for lærerutdannede kunstnere innenfor de andre kunstdisiplinene også, utdannet fra eksempelvis Kunsthøgskolene i Oslo og Bergen og øvrige kunstutdanninger. Likeledes bør de treårige faglærerutdanningene kvalifisere for hele det 10-årige grunnskoleløpet og for kulturskolen/frivillige opplæringstilbud. Formelt vil disse også kvalifisere for videregående opplæring, men her vil det normalt kreves masternivå for tilsetting, i alle fall i kunstfagene.

SEF vil i tillegg foreslå å videreføre den fireårige faglærerutdanningen i praktiske og estetiske fag med en innretning mot grunnskolens 1-7 trinn. Denne vil i tillegg kvalifisere for breddeorientert undervisning i kulturskolen og i SFO.

En gjennomgang av fagtilbudene i de nye grunnskolelærerutdanningene⁷ viser at omfanget på gjennomførte kurs i praktiske og estetiske fag for skoleåret 2010/2011 er svært begrenset. Det magre fagtilbudet av praktiske og estetiske fag i første år av Glu 1-7 synes å være en konsekvens av institusjonenes valg av plassering av de obligatoriske fagene norsk og matematikk tidlig i løpet. Inntrykket fra oversikten over kurs for Glu 5-10 er på mange måter overraskende. Til tross for at det bare er PEL- faget som er obligatorisk, er likevel antall fagkurs i praktiske og estetiske fag i studieåret 2010/2011 forbausende få. Mange av regionene tilbyr ikke praktiske og estetiske fag i det hele tatt dette studieåret og forskjellene mellom lærerutdanningsregionene er markante. Utvalget bak rapporten kan bare forstå denne negative utviklingen for praktiske og estetiske fag slik at institusjonene har tolket signalet om prioritering av basisfag i retning av å legge forholdene best mulig til rette for slike fag fra første studieår også i Glu 5-10, og at tilbud om praktiske og estetiske fag blir lagt lengre ut i det flerårige studieløpet og da fortrinnsvis til det fjerde året. En gjennomføring av tilbudene vil da være avhengig av forhold knyttet til høgskolens økonomi og studentens fagvalg, noe som framgår av institusjonenes kommentarer.

---

⁷ Kartleggingen ble gjennomført i forbindelse med utredningen *Praktiske og estetiske fag i lærerutdanning* som nylig er utarbeidet i regi av Høgskolen Stord-Haugesund og overlevert Kunnskapsdepartementet.

Vi poengterer dette med to siktemål for øye: 1) å vise hvilket samsvar det vil være mellom institusjonenes *fagtilbud* og studentenes mulige *fagvalg* i praktiske og estetiske fag – relatert til hvorvidt kompetanseforskriften stiller krav om kompetanse i disse fagene både på barne- og ungdomstrinnet eller ikke, og 2) å poengtere at en tilfredsstillende kompetansesituasjon i praktiske og estetiske fag er avhengig av et samspill mellom de ulike lærerutdanningene og en tilsettingspolitikk som muliggjør tilsetning av ulike typer lærere i disse fagene i grunnskolen.

Det er ved å betrakte dette helhetlige bildet for praktiske og estetiske fag i skole og lærerutdanning, og legge ovenfor nevnte prinsipp til grunn - *Jo større faglig fordypning, desto større pedagogisk og didaktisk bredde – relatert til trinn, skoleslag og aldersgrupper* - at vi ser gode muligheter for å kunne realisere de kompetansekravene som vi her foreslår for praktisk og estetiske fag i grunnskolen.

SEF støtter departementets forslag om at de nye lov- og forskriftskravene til kompetanse ikke gjøres gjeldende for lærere som har kompetanse som tilfredsstilte kravene fra før de nye bestemmelsene trer i kraft. Disse lærerne stilles således ikke overfor nye kompetansekrav verken for å kunne fortsette i sine stillinger, ved søking på ny tilsetning eller for å undervise. De nye bestemmelsene vil i grunnskolen gjelde for de som utdannes fra grunnskolelærerutdanningene og andre lærerutdanninger med virkning fra skoleårets start 2014. Vi understreker departementets forventning om at kommuner i størst mulig grad tar hensyn til behov for lærere med kompetanse i undervisningsfagene sine i sin tilsettingspolitikk og ved utnyttelse av lærerstaben. I tillegg forventer vi en opptrapping av videreutdanningsstrategien og at kommunene i sterkere grad ser helhetlig på kompetansebehovet i grunnskole, kulturskole og SFO merd sikte på å etablere hensiktsmessige kombinerte stillinger for lærere i praktiske og estetiske fag.

Departementet anbefaler videre at bestemmelsene om kompetansekrav til undervisning i videregående skole innføres med virkning fra 2012. SEF støtter dette.

Med hilsen

Signe Kalsnes
Styreleder i SEF – Samarbeidsforum for estetiske fag